

Зелений В.І.,

кандидат педагогічних наук,
професор,
професор кафедри соціально-
гуманітарних та правових
дисциплін,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

Борисов Н.М.,

факультет забезпечення державної
безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ЛОБІЗМ ЯК СКЛАДОВА ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Однією з ознак зрілості демократичного, правового, соціального суспільства, що базується на ринкових засадах, є наявність розвиненого інституту лобізму як складової політико-управлінського процесу. Це явище дозволяє реалізувати на практиці механізми взаємодії суспільства з органами державної влади. Лобізм – це, насамперед, вплив окремих осіб чи груп осіб на владу, на процеси розробки і прийняття важливих політичних рішень, і в багатьох випадках він відображає стан політичної культури суспільства [4, с. 10].

Теоретичною основою дослідження стали праці таких авторів, як Н.О. Березка, Д.В. Коцупал, О.О. Одінцева, Г.В. Таранцова і Т.С. Яровой.

Лобізм як систематизований процес впливу на публічну політику та законодавчі ініціативи з боку інтересів різних суспільних груп є невід’ємною частиною демократії. В Україні, де демократичні інститути перебувають у процесі трансформації, питання легалізації лобізму стоїть особливо гостро. Законодавче врегулювання лобістської діяльності могло б сприяти підвищенню прозорості ухвалення рішень та зміцненню довіри громадян до органів влади.

Як слушно зазначає О.О. Одінцева, лобізм як політико-правове явище є внутрішньо суперечливим. Виконуючи низку важливих для суспільства функцій, він водночас може мати і негативні прояви. Це зумовлює потребу у чіткому правовому регулюванні лобістської діяльності, яке дозволить не лише унормувати її форми й методи, а й забезпечити ефективний контроль з боку як держави, так і громадськості [4, с. 2].

У контексті України існує реальна загроза підміни понять, коли непрозорі механізми впливу видаються за легітимну лобістську діяльність. У

низці досліджень вказується, що відсутність чітких норм і контролю сприяє формуванню так званого "тіньового лобізму", пов'язаного з олігархічними інтересами, кулуарними домовленостями та практиками політичного впливу без публічного представлення. Т. Яровой слушно зазначає, що без державної волі до впорядкування цієї сфери – ризики лише зростатимуть [6, с. 170]. Тому формалізація лобістської діяльності має супроводжуватися змінами в політичній культурі та забезпеченням громадського контролю.

Протягом періоду незалежності України було запропоновано низку проектів законів щодо лобізму – зокрема у 2009, 2015 і 2021 роках. Проте більшість із них не були навіть розглянуті у парламентських комітетах, а ті, що потрапляли до порядку денного, були відхилені на різних етапах [6, с. 165–166].

Згідно з дослідженням Д.В. Коцупала, лобізм у публічному управлінні виконує репрезентативну, комунікативну, експертну та аналітичну функції. Він сприяє залученню зацікавлених сторін до процесу ухвалення рішень, підвищує якість політичного планування і забезпечує зворотний зв'язок між владою і суспільством [3, с. 33].

На думку Н.О. Березки, впровадження регульованого лобізму в систему публічної служби України дозволить легітимізувати вплив громадських і корпоративних інтересів, підвищити прозорість управлінських рішень та довіру громадян до влади [1, с. 149].

Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром, демонструє, що більшість країн ЄС та США мають усталене законодавче регулювання лобістської діяльності. Зокрема, у США діє Закон про розкриття лобістської діяльності (1995), що передбачає обов'язкову реєстрацію лобістів і подання звітності. У ЄС функціонує Єдиний реєстр прозорості, який забезпечує доступ до інформації про лобістів та їх взаємодію з інституціями Євросоюзу [2, с. 1–6]. Ці моделі є прикладом високої прозорості, що слугує орієнтиром для держав, які прагнуть демократичного врядування.

Показовим також є досвід Канади, де лобістська діяльність регулюється одним із найпрозоріших законів у світі – Lobbying Act. У цій країні запроваджено чіткий поділ на різні типи лобістів, обов'язкову електронну реєстрацію, подання звітів про зустрічі з посадовцями, а також функціонує незалежний Commissioner of Lobbying. Такий підхід дозволяє ефективно поєднувати вплив громадськості з принципами етичного врядування. Канадська модель демонструє, як грамотне регулювання може мінімізувати зловживання і водночас створити простір для конструктивного діалогу між державою та суспільством [2, с. 7–8].

У дисертації О.О. Одінцової акцентовано на відсутності в українському законодавстві чіткого визначення лобізму. Це суттєво ускладнює запровадження ефективних механізмів контролю в цій сфері та гальмує гармонізацію законодавства з європейськими стандартами [4, с. 8–10].

Подібну думку висловлює Т. Яровой, наголошуючи на необхідності розроблення концепції лобізму в українському праві та створення прозорої інституціональної структури його реалізації [6, с. 169].

Кваліфікаційна робота Г.В. Таранцової містить низку практичних пропозицій щодо впровадження ефективної моделі лобістської діяльності в Україні. Серед них – створення єдиного реєстру лобістів, ухвалення етичного кодексу, формулювання чітких правил звітності та організація незалежного контролю за діяльністю лобістів. Окрему увагу авторка приділяє необхідності інформаційної кампанії серед громадськості щодо легального лобізму як частини демократичного процесу [5, с. 63–78].

З огляду на курс України до вступу в Європейський Союз, формування чіткої нормативної бази для лобізму є не лише внутрішньою потребою, а й зобов'язанням у межах Угоди про асоціацію з ЄС. Прозорий лобізм може стати інструментом для посилення громадської участі та відповідального врядування.

Лобізм – це невід'ємний елемент політичного процесу в демократичних країнах. Його належне правове врегулювання може стати потужним інструментом підвищення ефективності публічної влади в Україні. Досвід США, Канади та країн Європейського Союзу свідчить, що прозорість і підзвітність лобістської діяльності сприяють зростанню довіри до владних інституцій та якості ухвалених рішень.

Для України сьогодні важливо не лише імплементувати правову модель лобізму, але й сформуванати суспільне розуміння лобізму як інструменту демократичної участі, а не корупційного впливу. Саме це стане підґрунтям для справжньої публічності в управлінні та законодавчому процесі.

Список використаних джерел

1. Березка Н.О. Необхідність впровадження лобізму в публічній службі України. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2023. Том 34 (73) № 6. С. 147–152.

2. Законодавче регулювання лобістської діяльності (досвід країн Європейського Союзу та Сполучених Штатів Америки) : інформаційна довідка. Київ : Верховна Рада України, 2020. URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28920.pdf> (дата звернення: 14.04.2025).

3. Коцупал Д.В. Лобізм у публічному управлінні: сутність, особливості та функції. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2023. Том 34 (73) № 5. С. 30–35.

4. Одінцова О.О. Правове регулювання лобізму в сучасній Україні (загальнотеоретичне дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2008. 194 с.

5. Таранцова Г.В. Перспективи розвитку та регулювання сфери лобізму в Україні : кваліфікаційна робота на здобуття ступеня магістра : Український католицький ун-т. Львів, 2020. 88 с.

6. Яровой Т. Наукові підходи до нормативно-правового регулювання лобістської діяльності в Україні. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2022. № 1. С. 162–176.